

Pääkirjoitus

Mikko Weckroth^a, Jaana Sorvali^b, Annika Lonkila^c & Jari Lyytimäki^d

Oikeudenmukainen kestävyysmurros luonnonvarojen hallinnassa

Suomalainen hyvinvoinnin luomisen ja ylläpidon malli on rakennettava lähivuosikymmeninä uudelleen niin, että se sopeutuu luonnonvarojen kestävä käyttöön asettamiin rajoihin (Hirvilampi ym. 2021). Pelkästään Suomen hiilineutraaliustavoitteen saavuttaminen vuoteen 2035 mennessä edellyttää laaja-alaisia ja nopeita rakenteellisia ja systeemisiä muutoksia kaikilla sektoreilla. Ilmastomuutoksen lisäksi samanaikaisesti taltutettava on koko joukko muitakin ympäristöongelmia, kuten luonnon monimuotoisuuden hupeneminen ja vesistöjen rehevöityminen.

Muutosten suuruuden ja perusteellisuuden vuoksi on alettu puhua hitaan ja osittaisen kestävyys siirtymän sijasta astetta syvemmästä kestävyysmurroksesta (Halonen ym. 2022). Vaadittu murros kuitenkin toteutuessaan jäsentää väistämättä uudelleen materiaalien resurssien omistamiseen ja hallintaan liittyviä yhteiskunnallisia valtasuhteita ja luo samalla erilaisia tulkintoja muutoksen oikeudenmukaisuudesta. Siten demokraattisissa järjestelmissä haasteena ei ole pelkästään yhteiskunnallisen toiminnan sopeuttaminen ympäristön kantokyvyn raameihin vaan myös siirtymäprosessien ja niiden lopputulosten reiluus ja hyväksyttävyyden eri väestöryhmien osalta. Tällöin keskeiseksi kysymykseksi nousee se, miten määrittelemme yhteiskunnallisen kehityksen tavoitteeksi asetetun hyvinvoinnin käsitteen kestäväällä tavalla (Helne & Hirvilampi 2015; Weckroth 2022) ja kuinka huolehdimme hyvinvoinnin jakautumisesta oikeudenmukaisesti eri aikojen, alueiden, ihmisryhmien ja eri lajien välillä.

Maantieteellisesti tarkasteltuna kestävyysmurros kytkeytyy pitkälti maaseuduilla sijaitsevien luonnonvarojen hyödyntämiseen ja niihin nojaaviin elinkeinoihin (Kuhmonen ym. 2022). Kestävyysmurrosta toteutetaan ja tulkitaan eri tavoin kaupunkien ja maaseutujen näkökulmista. Niiden välillä onkin havaittu systemaattisia eroavaisuuksia vaadittuihin muutoksiin asennoitumisessa. Kaupunki–maaseutu-ulottuvuus esimerkiksi jäsentää osaltaan, sosioekonomisten tekijöiden lisäksi, ihmisten asenteita ilmastomuutokseen ja sitä kautta suhtautumista kestävyysmurroksen tarpeellisuuteen ja välttämättömyyteen (Weckroth & Ala-Mantila 2022). On myös esitetty, että kestävyyspuheessa on itsessään niin

^a Luonnonvarakeskus, mikko.weckroth@luke.fi

^b Luonnonvarakeskus, jaana.sorvali@luke.fi

^c Suomen ympäristökeskus, annika.lonkila@syke.fi

^d Suomen ympäristökeskus, jari.lyytimaki@syke.fi

sanottu ” urbaani vinouma”, jossa etenkin kaupungit asemoituvat aktiivisiksi ja kansallisvaltiota tehokkaammiksi kestävyysongelmien ratkaisijoiksi (Ala-Mantila ym. 2022). Tämän takia kestävyysmurros voi näyttäytyä leimallisesti urbaanina projektina heikentäen kestävyysteen tähtävien poliittisten toimien legitimitettä kaupunkien ulkopuolella ja mahdollisesti lisäten sosiaalista ja alueellista polarisaatiota.

Maaseutu ei kuitenkaan ole monoliitti, vaan monien maaseutujen mosaiikki, josta on syytä puhua monikossa. Yhden maaseudun sijaan Suomesta löytyy monia erilaisia maaseutuja sekä erilaisia kaupunki- ja maaseutumaisuuden muotoja sekä tasoja (Hyyryläinen & Schmidt-Thomé 2021). Tässä teemanumerossa pureudutaan maaseutujen rooliin osana kestävyysmurrosta oikeudenmukaisuuden näkökulmasta. Esitämme, että maaseuduilla sijaitsevien luonnonvarojen käyttöön liittyvien ristiriitojen ja epäoikeudenmukaisuuksien tunnistamisen ja kestävyysmurrokseen tähtävien politiikkaohjelmien ja tavoitteiden oikeudenmukaisuuden vahvistamisen tulee olla osa suomalaisen kestävyysmurroksen mallia.

Tämän toteuttamiseksi tarvitsemme analyysejä, jotka pureutuvat kestävyysmurroksen tuottamien hyötyjen ja mahdollisten haittojen jakautumiseen luonnonvarojen hyödyntämiseen perustuvien elinkeinojen näkökulmista (esimerkiksi maatalous ja ruokatuotanto, metsä- ja biotalous sekä luonnon virkistyskäyttö). On myös tärkeää huomioida eri sektoreiden ja alueiden välinen keskinäisriippuvuus, jossa paikkaperustaiseen luonnonvararesurssien kestävään käyttöön voi sisältyä eri toimijoiden lisäksi myös politiikkalohkojen ja -ohjelmien kesken ristiriitaisia tavoitteita ja odotuksia. Kestävyysmurroksen vaatimien toimien sosiaalisen hyväksyttävyyden kannalta on tärkeää tunnistaa myös yksilötason päätöksentekoon ja käyttäytymiseen liittyviä esteitä ja ajureita, kuten maatalouden osalta on viime vuosina tehty (Sorvali ym. 2022; Sorvali 2023).

Useat kestävyysmurrokseen tähtäävät ylemmän tason politiikkatoimet konkretisoituvat paikallisesti maankäyttöön liittyvissä kiistoissa. Paikallisten maankäyttöön liittyvien, jopa keskenään ristiriitaisten, tavoitteiden kautta avautuu siten näkymiä laajempiin ja pitkäkestoiisiin haasteisiin ja ratkaisuihin. Esimerkiksi Suomen metsien odotetaan toimivan kestävyysmurroksen mahdollistamiseksi sekä hiilinieluinä ja biodiversiteetin turvaajina että taloudellisen kestävyys ja maaseutuelinkeinojen lähteenä. Samalla ruuantuottajat ja maanviljelijät kamppailevat välittömien toimeentulo-ongelmien ja investointikyvykkyyden kanssa. Lisäksi kestävien energiaratkaisujen ja erityisesti tuulivoiman rakentaminen nostaa esille maankäytön ristiriitoja liittyen maisema-, luonto- ja virkistysarvoihin.

Alueellisuus luonnonvarojen hallinnassa liittyy myös monitasoisen hallinnan (*multi-level governance*) käsitteeseen, jossa luonnonvarojen käyttöön kohdistuu sääteilyä ja lainsäädäntöä eri aluetasoilta.

Tämän pohjalta on siis selvää, että tarvitsemme alueellisen kontekstin tunnistavaa ja paikallisia ratkaisuja hakevaa tietoa oikeudenmukaisesta kestävyysmurroksesta. Tähän teemanumeroon on koottu analyysejä maankäyttöön konkretisoituvista, kestävyysmurrokseen tähtävistä ja luonnonvarojen hallintaan perustuvista prosesseista, joita voidaan tarkastella oikeudenmukaisuuskehysten kautta.

Johanna Leino, Sonja Kivinen, Tuija Mononen ja Jukka Sihvonen tarkastelevat kolmessa maaseutumaisessa kunnassa käynnissä olevia vihreään siirtymään kytkeytyneitä malminetsintä- ja kaivoshankkeita koetun oikeudenmukaisuuden näkökulmasta. He korostavat artikkelissaan eri ryhmien ja alueiden näkemysten ja kokemusten sekä paikallisen tiedon relevanssin tunnistavaa oikeudenmukaisuutta hyödyllisenä näkökulmana luonnonvarojen koskevaan päätöksentekoon.

Hanna Lempinen analysoi artikkelissaan pohjoissuomalaisen turvesiirtymän koettua energiamaisemaa yksittäisten yrittäjien näkökulmasta. Lempinen artikkelin johtopäätökset sekä havainnollistavat elinkeinojen monimuotoisia kytköksiä harjoittajiensa elämänpiiriin, kokemusmaailmaan ja ympäröivään yhteiskuntaan että tekevät näkyväksi suomalaisen turvesiirtymäpolitiikan konkreettisia epäonnistumisia, joista on mahdollista ottaa opiksi elinkeino kohtaisia kestävyysmurrokseen tähtäviä ohjelmia suunniteltaessa.

Maija Halonen analysoi kirjoituksessaan kestävyysmurroksen vaihtoehtoisia alueellisia kehityspolkuja maakuntaliittojen sekä paikallisten kehittämisorganisaatioiden edustajien haastatteluiden kautta. Halosen analyysi nostaa aineistosta esille erilaisia todennäköisiä, toivottavia ja epätoivottavia skenaarionarratiiveja ja päättyy esittämään, että alueellista (epä-) oikeudenmukaisuutta vaikuttaisi olevan helpompi punnita eri alueiden välillä kuin alueen sisällä. Alueen sisällä on vaikeampi hahmottaa, millaiset kehityserot tulkitaan (epä)oikeudenmukaisuudeksi ja mitkä taas hyväksyttäviksi eroiksi.

Jaana Sorvali, Jari Lyytimäki, Anu Lähteenmäki-Uutela, Suvi Huttunen, Esa Inkilä, Mikko Weckroth ja Seija Tuulentie käsittelevät tapaustutkimuksessaan tuulivoimaa ja kaivoksia koskevaa kiistelyä Kuusamon alueella oikeudelliseen aineistoon, media-aineistoon ja asianosaisten haastatteluihin perustuen. Analyysissä korostuu lakiin perustuvien oikeuksien ja oikeudenmukaisuusnäkemysten väliset ristiriidat, minkä vuoksi tarve alueiden suunnittelun ja käytön kehittämiseksi erilaiset ajalliset, paikalliset ja toiminnalliset kestävyuden näkökulmat huomioiden on suuri. Lainsäädännön kehittäminen, rakentavan julkisen keskustelun tukeminen ja eri toimijoiden näkemysten yhteensovittaminen ovat keskeisiä keinoja, joilla erilaisia oikeudenmukaisuusnäkökulmia on mahdollista tuoda paremmin esille tulevia prosesseja ajatellen.

Jari Lyytimäki kartoittaa katsauksessaan sitä, millaisia näkökulmia nousee esiin kotimaisesta viestintätutkimuksesta, jossa on analysoitu uutisointia maaseudusta. Keskeiseksi huomioksi nousevat kokemukset mediajulkisuuden syyllistävästä sävystä. Samaa teemaa on käsitelty Tuuli Orasmaan tietokirjassa *Maaseudun tulevaisuus*, jota Lyytimäki esittelee kirja-arviossaan.

Simo Häyrynen, Anna Mustonen ja Emmi Salmivuori tarkastelevat teoreettisessa katsausartikkelissaan kestävyysmurroksen ja sen oikeudenmukaisuuden moninaisia tulkintoja periferiastrategioissa. He korostavat, että yhteiskunnallisten murrosten oikeudenmukaisuuteen liittyvässä keskustelussa kaikkien murroksessa osallisina olevien ryhmien tunnistaminen on verrattain puutteellista. Katsaus päättyy korostamaan, että kestävyysmurroksen kytkeminen vihreään siirtymään uusintaa periferioiden ja keskustusten välistä rakenteellista valtahierarkiaa sekä roolitusta ja tuottaa siten varsin erilaisia alueellisia sopeutumisstrategioita.

Emma Luoma, Sanna Hast ja Jonna Kangasoja pureutuvat katsauksessaan poronhoidon erityispiirteisiin ja oikeudelliseen asemaan suhteessa kansallisen tuulivoimatuotannon lisäämistavoitteisiin. He tuovat esille oikeudenmukaisuusnäkökulmia ja haasteita, mutta samalla esittelevät myös yhteistoiminnallisen mallin, jonka avulla erilaisia näkökulmia on mahdollista sovittaa yhteen. Katsauksessa korostetaan jatkuvuuden tärkeyttä yhteydenpidon ja luottamuksen rakentamisessa paikallisen hyväksyttävyyden keskeisenä rakennuspalikkana.

Teemanumeron sisältöä reflektoivassa epifyyttikirjoituksessaan Jari Lyytimäki, Suvi Huttunen, Annika Lonkila, Anu Lähteenmäki-Uutela, Jaana Sorvali ja Mikko Weckroth pohtivat sitä, miten ympäristöoikeudenmukaisuuden moninaisuutta voisi kuvata mahdollisimman ymmärrettävästi. He esittävät visuaalisen mallin, joka korostaa tulevaisuuteen suuntautuen epäoikeudenmukaisuuksien ennalta ehkäisyä.

Tämä Alue ja Ympäristö -lehden teemanumero on tuotettu osana Maaseutupolitiikan neuvoston rahoittamaa KOKOMAA-hanketta (Konflikteista kohti oikeudenmukaista siirtymää maaseudun elinkeinoissa ja luonnonvarojen hallinnassa).

Teemanumeron ulkopuolella mutta teemaan tiiviisti liittyen tässä lehdessä ilmestyy Pasi Heikkurisen epifyyttikirjoitus metsien monista merkityksistä. Numerossa julkaistaan myös Erkki-Jussi Nylénin väitöstilaisuuden lektio *Theorizing Ideological Steering: The journey of the circular economy* sekä vastaväittäjä Hayley Stevensonin englanninkielinen lausunto väitöskirjasta.

Lähteet

- Ala-Mantila, S., Hirvilammi, T., Jokela, M., Laine, M. & Weckroth, M. (2022) Kaupunkien rooli kestävyysmurroksessa: planetaarisen kaupungistumisen ja kaupunkien aineenvaihdon näkökulmat. *Terra* 134(4) 225–239. <https://doi.org/10.30677/terra.116456>
- Kuhmonen, T., Kuhmonen, I. & Näyhä, A. (2022) Maaseudun paikka tulevaisuuden kestävässä yhteiskunnassa. Tutu e-julkaisu, 6/2022. Tulevaisuuden tutkimuskeskus, Turun yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-249-575-4>
- Halonen, T., Korhonen-Kurki, K., Niemelä, J. & Pietikäinen, J. (toim.) (2022) *Kestävyyden avaimet: Kestävyytieteen keinoin ihmisen ja luonnon yhteisöön*. Gaudeamus, Helsinki.
- Helne, T. & Hirvilammi, T. (2015) Wellbeing and Sustainability: A Relational Approach. *Sustainable Development* 23(3) 167–175. <https://doi.org/10.1002/sd.1581>
- Hirvilammi, T., Peltomaa, J. & Mervaala, E. (2021) Kohti ekohyvintointivaltiota. *Alue ja Ympäristö* 50(2) 1–7. <https://doi.org/10.30663/ay.112817>
- Hyyryläinen, T. & Schmidt-Thomé, K. (2021) Maaseutu isossa kuvassa. *Maaseutututkimus* 29 7–11. <https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.112884>
- Sorvali, J. (2023) *Finnish farmers' climate change perceptions: Towards a psychological understanding of pro-environmental behavior in agriculture*. Doctoral Dissertation. Natural resources and bioeconomy studies, 53/2023. University of Helsinki. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-380-708-2>
- Sorvali, J., Liu, X. & Kaseva, J. (2022) Climate change opportunities reduce farmers' risk perception: extension of the Value-Belief-Norm theory in the context of Finnish agriculture. *Frontiers in Psychology* 13 939201. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.939201>
- Weckroth, M. (2022) Hyvin- ja pahoinvoinnin maantiede kestävyysmurroksen aikakaudella. Teoksessa *Miten Suomi voi nyt ja tulevaisuudessa? Näkökulmia hyvin- ja pahoinvoinnin sekä kansantautien kehitykseen* 129–141. Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan julkaisu 6/2022. <<https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/julkaisut/Documents/TUVJ-6-22.pdf>>.
- Weckroth, M. & Ala-Mantila, S. (2022) Socioeconomic geography of climate change views in Europe. *Global Environmental Change* 72(3) 102453. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2021.102453>